

VOGELS, VERWACHTINGEN EN TOEKOMST HET GRONINGS-DUITSE GRENSGEBIED

Alco van Klinken

Aan de overkant van de grens zal de Duitse rijkdom ons toegrijnzen. Dit was de verwachting van een artikel in het themanummer van *De Grauwe Gors* over akkervogels (van Klinken 1991). Er zouden aan de Duitse kant van de grens spannende verschillen met de Groninger vogelbevolking aangetroffen kunnen worden.

Inmiddels is er een onderzoek uitgevoerd om deze verwachting aan de praktijk te toetsen. Vijf rapporten zijn volgeschreven, ettelijke kilo's papier. Nu is het moment daar om eens stil te staan bij de vraag wat er van de verwachtingen is uitgekomen. En valt in de glazen bol van de toekomst nog iets anders te zien dan een meer van Beukema in het Groninger grensgebied?

DE VERWACHTINGEN

Niet in 1991, maar al in 1977 werd voor het eerst een voorstel gedaan om een vogelonderzoek te doen aan weerskanten van de grens (van Klinken 1977). Ook in dat voorstel speelde het motief door dat in Duitsland veel spannends te verwachten zou zijn. Wat stak er eigenlijk achter die verwachting, welke vogels zouden we in Duitsland hopen te vinden? Dat is in de voorstellen voor zo'n grensproject nooit zo duidelijk verwoord. Het is echter niet zo moeilijk om de verwachting zo'n beetje te reconstrueren. In Duitsland zou het landschap kleinschaliger zijn en de landbouw minder intensief. Vertaald in broedvogels zou het erop neerkomen dat veel vogels, die in Groningen verdwenen zijn of hard achteruitgaan in Duitsland nog wel te vinden zouden zijn. Dan hebben we het over de volgende soorten van kleinschalig cultuurlandschap: Patrijs, Kwartel, Kwartelkoning, Steenuil, Veldleeuwerik, Paapje, Roodborsttapuit, Grauwe Klauwier, Kneu,

Ringmus, Ortolaan, Geelgors en Grauwe Gors.

EEN PAAR UITKOMSTEN

Het Grensproject is uitgedijd tot meer dan een broedvogelinventarisatie. Er is ook gekeken naar het landschap, de vegetatie, de bedrijfsvoering in de landbouw en een paar overheidsbemoeienissen. Deze brede aanpak deed vermoeden dat voor veel verschillen in de broedvogelbevolking van Groningen en Duitsland een verklaring gegeven zou kunnen worden. Het onderdeel "vogels" bestond uit de inventarisatie van 44 plots van 100 hectare. Zij werden geteld volgens de langzamerhand bekende "BMP-methode" van SOVON (Koks 1993).

Tabel 1. Dichtheden van kenmerkende soorten in vier gebieden in het grensgebied in paren/100 ha. Alle verschillen tussen Nederland en Duitsland per overeenkomstige grondsoort zijn significant behalve van de Veldleeuwerik.

	NL-klei	NL-zand	D-klei	D-
zand				
Patrijs	0.3	0.8	0.2	1.0
Kwartel	0.5	3.1	0.9	3.1
Kwartelkoning	0.2	-	-	-
Veldleeuwerik	13.5	15.7	12.7	12.1
Paapje	0.4	0.1	2.4	0.7
Kneu	0.8	0.5	1.7	1.9
Ringmus	0.2	3.5	0.2	2.7
Geelgors	0.0	1.8	-	8.3

Een aantal van de verwachte soorten is in de Duitse plots niet aangetroffen: Kwartelkoning, Roodborsttapuit, Ortolaan (wel in Nederland: een broedgeval bij Ter Apel) en Grauwe Gors. De verwachte Grauwe Klauwier werd wel in Duitsland gevonden maar slechts in zeer geringe aantallen. De Steenuil was nog schaarser: slechts één territorium op de klei. In Limburg wordt met betrekking tot de Grauwe Gors wel gemeld dat deze direct over de grens in Duits-

land veel voorkomt. Doordat de maïs het Nederlandse landschap veroverd heeft, is aan de Nederlandse kant de Grauwe Gors verdwenen (Hustings *et al.* 1990). In Duitsland waren de oorspronkelijke gewassen, met een hoog aandeel aan granen nog aanwezig. In het Gronings/Duitse grensgebied speelden blijkbaar ook andere mechanismen dan de vermaaising een rol. In het geval van de Grauwe Gors weten we niet precies welke dat zijn. De soort gaat in heel Noordwest-Europa achteruit. Er wordt vermoed dat de intensivering in de landbouw daarvan een belangrijke oorzaak is (Hustings *et al.*).

Op een paar andere punten is wel helderheid geschapen, zoals:

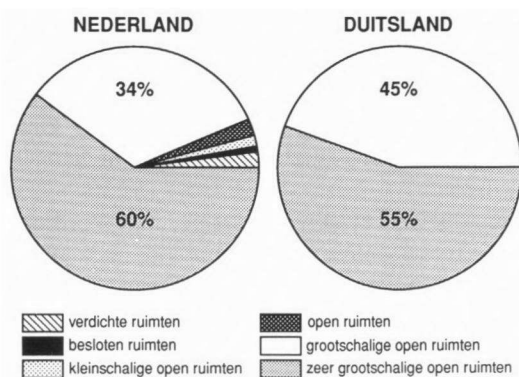
De openheid van het landschap.

Om iets te kunnen zeggen over de effecten van de intensiteit van de landbouw, moet je naar landschappelijk vergelijkbare gebieden kijken. Openheid is van groot belang voor het voorkomen van veel akkervogels (van 't Hoff en van Scharenburg 1992). Daarom zijn Groninger en Duitse plots vergeleken die wat betreft openheid redelijk identiek waren. Uit de vergelijking blijkt dat de dichtheden van typerende akkervogels niet erg uiteenlopen. Een duidelijke aanwijzing dat het Duitse landbouwbeleid beter uitpakt, is dus niet gevonden. Wel komen open gebieden aan de Groninger kant veel meer voor dan aan de Duitse. Akkervogels die van openheid houden hebben ruimtelijk gezien in Groningen dus een veel grotere verspreiding dan in Duitsland. De Veldleeuwierik is hierop een uitzondering. Van deze soort kan in open Duitse gebieden wel een hogere dichtheid gevonden worden dan in Groningen. Verder is de dichtheidsvariatie in Duitsland groter. Gebieden met lage dichtheden en gebieden met hoge dichtheden komen vlak bij elkaar voor.

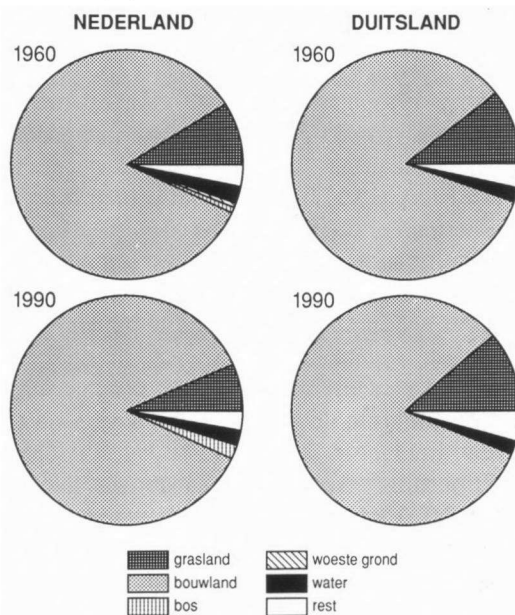
Het effect van het bermbeheer.

Uit het onderzoek is gebleken dat het gebied van de voormalige Dollardinbraken in Groningen en Duitsland op elkaar lijkt wat betreft

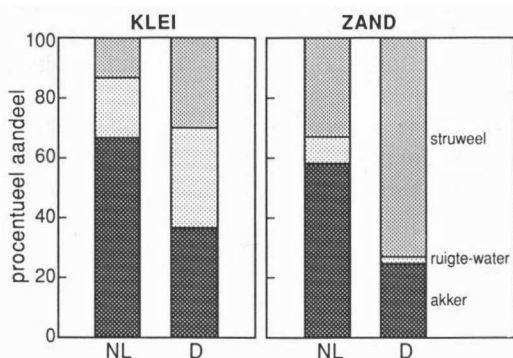
landschappelijke openheid en verbouwde gewassen (figuur 1 en 2). In grote lijnen markeert de grens hier dus weinig verschillen (Bunskoeke 1993). Wat wel duidelijk verschilt, is het bermbeheer. Aan de Duitse kant van de grens zijn de bermen ruiger: ze worden minder

Figuur 1. Vergelijking van landschappen in de Nederlandse en Duitse Dollard(kle)polders. De landschappelijke openheid is vergelijkbaar.

Figuur 2. Vergelijking van landschapselementen in de Nederlandse en Duitse Dollard(kle)polders. Sinds de jaren 60 is er weinig veranderd en stemt het aan weerszijden van de grens overeen.

Figuur 3. Samenstelling van de vogelbevolking in het grensgebied in % van het aantal broedparen. Het aandeel ruigtevogels is in het Duitse kleigebied veruit het grootst.

regelmatig gemaaid. Er komt bijvoorbeeld meer overjarig riet voor dan aan de Groninger kant. Dit verschil in bermbeheer vertaalt zich in grote verschillen in de vogelstand. Soorten die van ruige bermen houden, zijn op het Duitse kleigebied het best vertegenwoordigd (figuur 3). Paapje, Blauwborst, Bosrietzanger en Rietgors bereiken in de Duitse Dollardpolders hun hoogste dichtheden.

Bodem- en landeffect

Op de kaft van het tijdschrift *Vogels* staat de spreuk: "Vogels zijn grenzeloos". Dat suggereert dat een landsgrens op het voorkomen van vogels geen invloed heeft. Het grensproject laat zien dat dat misschien wel voor vogels van ongestoorde natuurgebieden mag opgaan, maar niet voor vogels in een cultuurgebied. De bovenstaande voorbeelden van Gronings-Duitse verschillen illustreren dit.

Toch is de landsgrens ook weer van beperkte invloed. Wanneer de betekenis van de landsgrens, die oost/west verschillen veroorzaakt, vergeleken wordt met de grens tussen bodemsoorten, die noord/zuid verschillen markeert, blijkt het bodemeffect tot meer verschillen te leiden dan het landeffect. Van de 31 significante verschillen in de vogelstand die tussen de Groninger en Duitse deelgebieden gevonden zijn, hangen er negentien samen met het verschil in bodemsoort, acht met het landsverschil en zes met een combinatie van beide factoren.

CONCLUSIE

Het grensproject heeft de eerdere signalen bevestigd dat een akkerbouwgebied ook zijn ei-

Patrijs.

Foto Bernadette Balten

gen vogelkundige waarden herbergt. Daarnaast heeft het project laten zien dat de landbouw die aan de Duitse kant extensiever is, voor bepaalde soorten meer ruimte laat dan in Groningen. Met name kleine verschillen in de randen (zoals het verschil in bermbeheer in het kleigebied) kunnen tot grote verschillen in de vogelbevolking leiden. Uit de resultaten mag dan ook geconcludeerd worden dat "cultuurnatuur", waarvan akkervogels een vertegenwoordiging zijn, zich wel aan grenzen stoort. De voorstellen die gedaan worden om de akkervogels beter te beheren (van Scharenburg *et al.* deze bundel), worden vanuit de uitkomsten van het Grensproject ondersteund.

EN DE TOEKOMST?

Een eerste winstpunt van de resultaten van het Grensproject zou zijn, als de overheid zou erkennen dat het Gronings/Duitse grensgebied in z'n huidige staat ook waardevol is. Momenteel ontbreekt dat besef nogal eens. Plannenmakers verdringen zich om het "noodlijdende Groningse platteland te redden" (de Veer 1992). Militaire oefenterreinen, recreatiemerren, natuurlandschappen: er zijn tekentafels genoeg waarop een nieuwe invulling voor dit gebied gepland wordt. Daarbij gaat men ervan uit dat het nu een wit, waarden-loos gebied is. De kennis over Paapjes, Grauwe Kiekkendieven, Veldleeuwvinken en ga maar door kan er in elk geval toe leiden dat er bij de plannen voor grote ontwikkelingen met de vogels rekening gehouden wordt.

De gang van zaken in het EG-landbouwbeleid zal de grootste sturende factor zijn voor de ontwikkelingen. De meststromen uit Den Haag en prijsverlagingen uit Brussel geven de huidige akkernatuur weinig hoop. Soms bekruipt je bij het horen van een zingende Veldleeuwvink het gevoel dat je z'n eigen graffied beluistert...

LITERATUUR

- Bunskoeke E.J. 1993. Over de grens. Inleidend onderzoek naar de effecten van een grens op het landschap in de grensstreek van Groningen en Niedersachsen. IVEM Rijksuniversiteit Groningen.
- van 't Hoff J & C.W.M. van Scharenburg 1992. Bos en akkervogels. Landschap 3: 164-175.
- Hustings F., F. Post & F. Schepers 1990. Verdwijnt de Grauwe Gors *Millaria calandra* als broedvogel uit Nederland? Limosa 63: 103-111.
- van Klinken J. 1977. Een voorstel voor een grensoverschrijdend telproject. Ios Avifauna stencil.
- van Klinken A.C. 1991. Aan de overkant grijnst de Duitse rijkdom. De Grauwe Gors 19(2): 34-36.
- Koks B.J. 1993. Broedvogels in het grensgebied van Groningen en Niedersachsen. IVEM Rijksuniversiteit Groningen.
- de Veer J. 1992. Plannenmakers verdringen zich om "noodlijdend Gronings platteland". Binnenlands Bestuur 4(12).